

MSc Predrag Todorov¹, student doktorskih studija

Univerzitet privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd.

dr Branko Mihailović, redovni profesor

Univerzitet privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd.

dr Pavle Brzaković, vanredni profesor

Univerzitet privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd.

DOI: 10.5937/turpos0-43367

UDK: 338.484:502.131.1

338.48-6:502/504

EKOLOŠKI ASPEKTI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

ENVIRONMENTAL ASPECTS OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT

Apstrakt: Ubrzani razvoj ekoturizma ogleđa se kroz skoro podjednako brz porast broja istraživača koji skreću pažnju na potencijalno štetne i destruktivne posledice razvoja turizma. Održivi turizam i ekoturističke destinacije su od suštinskog značaja za održivi razvoj, koji je nastao kao logična potreba da se zaustavi ekspanzivni privredni rast zasnovan na nekontrolisanom korišćenju raspoloživih resursa. U ovom radu fokus je na ekološkim aspektima održivog razvoja turizma, sa posebnim naglaskom na primenu ekoturizma na ekoturističkim destinacijama i motivaciju turista u ekoturizmu. Ekoturizam predstavlja specifičan oblik turizma koji je usmeren na očuvanje prirodnih resursa i promociju održivog razvoja. Ekoturističke destinacije su od posebnog značaja u promociji ekoloških principa u turizmu. U radu se vrši analiza faktora koji se primenjuju u ekoturizmu sa ciljem poboljšanja održivog razvoja turizma. Takođe, razmatraju se motivi turista za učešće u ekoturizmu, kao i načini na koje ekoturističke destinacije mogu da poboljšaju svoju ponudu u cilju privlačenja turista. Poseban naglasak je stavljen na ekološke aspekte održivog razvoja turizma

Abstract: Rapid development of eco-tourism is reflected in an almost equally rapid growth in the number of researchers who draw attention to potentially detrimental and destructive consequences of tourism growth. Sustainable tourism and eco-tourism destinations are crucially important for sustainable development, which has emerged as a logical need to stop the accelerated economic growth based on unlimited exploitation of available resources. In this paper, the focus is on the ecological aspects of sustainable tourism development, with a special emphasis on the application of ecotourism in ecotourism destinations and the motivation of tourists in ecotourism. Ecotourism represents a specific form of tourism aimed at preserving natural resources and promoting sustainable development. Ecotourism destinations are of particular importance in the promotion of ecological principles in tourism. In this paper, the paper analyzes the factors applied in ecotourism, with the aim of improving the sustainable development of tourism. Also, the motives of tourists for participating in ecotourism are considered, as well as the ways in which ecotourism destinations can improve their offer in order to attract tourists. Special emphasis is placed

¹ predrag.travel@gmail.com

i načine na koje turizam može da utiče na očuvanje prirodnih resursa i zaštitu životne sredine.

Ključne reči: održivi razvoj turizma, ekoturizam, ekoturistička destinacija, motivacija u ekoturizmu.

Uvod

Turizam je ogledalo razvijenosti društva, njegovog materijalnog i kulturnog blagostanja, međususedskih, međudržavnih i svetskih odnosa, pojava i procesa. Ekonomsko i kulturno bogatstvo, želje i navike za putovanjem, preka su potreba miliona ljudi

U početku 21. veka turizam je postao primarna svetska privredna delatnost, merno svim značajnim pokazateljima. Preuzimajući ulogu lidera i ostvarujući značajan udeo u svetskom bruto nacionalnom proizvodu i ukupnoj zaposlenosti, turizam je takođe preuzeo značajnu odgovornost u odnosu na ekonomsko, socijalno, kulturno i prirodno okruženje (Tomić, et al. 2003: 96).

Turizam se smatra savremenom pojavom s obzirom na to da je postao značajna industrija tek nakon Drugog svetskog rata. U ranijim epohama, ljudi su uglavnom putovali iz praktičnih razloga, poput trgovine ili posla, dok je radoznalost ili želja za odmorom i rekreacijom bila manje zastupljena.

Savremeni turizam je prvenstveno motivisan povećanjem prihoda i slobodnog vremena, dok je dostupnost povoljnih putovanja i smeštaja dodatno povećala popularnost ove delatnosti. Danas turizam ima značajan uticaj na globalnu ekonomiju i društvo, a putovanja su postala važan deo našeg načina života. U osnovi turizma je čovek, bez obzira na to da li se javlja kao inicijator ili organizator turističkih kretanja, ili u funkciji receptive na prihvatu pojedinaca i turističkih grupa.

Shvatajući značaj izvorne, dobro očuvane i na odgovarajući način zaštićene životne sredine za život uopšte i turizam posebno, savremeno čovečanstvo na različite načine

on the ecological aspects of the sustainable development of tourism and the ways in which tourism can influence the preservation of natural resources and the protection of the environment.

Key words: sustainable tourism development, eco-tourism, eco-tourism destination, motivation in eco-tourism.

nastoji da je sačuva za sadašnje i buduće generacije. Jedna od prvih inicijativa za uspostavljanje ekoturizma bile su diskusije i rezolucija plenarnog zasedanja Ekonomskog i socijalnog saveta Ujedinjenih nacija iz jula 1998. godine. Cilj rezolucije bio je da se 2002. godina proglasi Međunarodnom godinom ekoturizma, a akcije su bile povezane s Agendom 21 za turističku privredu koju su podržali predstavnici 182 zemlje sa svih kontinenata (Stanković, 2008: 303).

Svetska turistička organizacija (UNWTO) i program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu bili su označeni kao glavni nosioci pripreme i koordinacije akcija u Međunarodnoj godini ekoturizma. Konstatovano je da ne postoji jedinstvena definicija ekoturizma, njegove osnove obuhvataju (Ibidem):

- Sve vidove turizma koji su u vezi sa prirodom (posmatranje i uživanje u prirodi tradicionalne kulture u odgovarajućem prirodnom okruženju);
- Obrazovne, vaspitne i analitičke karakteristike;
- Organizaciju posredstvom lokalnih agencija uglavnom za manje grupe;
- Svođenje na minimum negativnih uticaja na prirodno i društveno okruženje;
- Podržavanje kompleksne zaštite životne sredine u kojoj se odvija, i
- Povećanje svesti o očuvanju životne sredine svih učesnika u turizmu.

Svoje slobodno vreme turisti žele da provedu u područjima gde je očuvana prirodna sredina, a to znači u onim turističkim destinacijama (turističkim mestima,

regijama i zemljama) koje imaju čisto more, nezagađene reke, očuvan biljni i životinjski svet, čist vazduh, zdravu hranu (Bakić, Hrabovski-Tomić, 2010: 249).

Najuopštenije govoreći, razvoj turizma donosi i negativne i pozitivne posledice. Taj uticaj može se posmatrati u različitim formama, jer turizam (Ibidem):

- Degradira prostor;
- Čuva prostor;
- Krerira vlastiti prostor;
- Banalizuje prostor;
- Valorizuje prostor i
- Povećava svest o retkosti prostora.

Ekoturizam

Termin „ekoturizam“ je prvi put formulisao Ceballos-Lascurain, meksički arhitekta i ekolog, koji ga je opisao kao turizam koji ima mali uticaj na životnu sredinu, omogućava aktivno uključivanje lokalnog stanovništva i ima pozitivne društveno-ekonomске efekte. Iako se ta definicija često citira, postoji mnogo različitih definicija u kojima se naglašavaju vrednosti kao što su zaštita i očuvanje prirode, etika, održivost, edukacija i dobrobiti za lokalnu zajednicu (Weaver, Lawton, 2007: 28).

Ekoturizam se definiše kao oblik turizma koji naglašava boravak turista u prirodnoj i netaknutoj sredini, posebno u područjima sa određenim stepenom zaštite, kao što su nacionalni parkovi. Pored naglaska na očuvanju prirodne sredine, ekoturizam podrazumeva i ekološko osvešćivanje u turističkoj potražnji i ponudi, s ciljem zaštite prirodnih resursa. Međunarodna udruženja ekoturizma definišu ga kao putovanje odgovornih turista u prirodna područja, gde se čuva i štiti okolina, te brine o blagostanju lokalnog stanovništva. Dakle, ekoturizam nije samo koncept ekološki zdravog turističkog putovanja, već i nastojanje da se turizam uskladi sa principima održivog razvoja i da se obezbedi zaštita i očuvanje prirodnih resursa (Vukonić, Čavlek 2001: 84).

Turizam ima višestruke uticaje na životnu sredinu, a među najznačajnijim su:

1. Uticaj na prirodne resurse – turizam može dovesti do prekomerne eksploatacije prirodnih resursa kao što su voda, energija i hrana, što može dovesti do njihovog iscrpljivanja ili zagađenja.
2. Uticaj na kulturu i tradiciju – turizam može dovesti do komercijalizacije kulturnih i tradicionalnih običaja, što može dovesti do gubitka autentičnosti i vrednosti tih običaja.
3. Uticaj na životnu sredinu – turizam može imati negativan uticaj na životnu sredinu kroz emisiju zagađujućih materija, gubitak biodiverziteta, uništavanje prirodnih staništa i drugo.
4. Ekonomski uticaj – turizam može imati pozitivan uticaj na lokalne ekonomije, ali može dovesti i do stvaranja nejednakosti u raspodeli prihoda i povećanja cena za lokalno stanovništvo.

Stoga je važno da se turizam razvija na održiv način koji uzima u obzir ove različite faktore kako bi se osiguralo očuvanje prirodnih i kulturnih resursa za buduće generacije.

Turizam se definitivno razlikuje od drugih privrednih delatnosti, s obzirom na to da postoje specifičnosti koje su karakteristične samo za turističku privredu. Naime, turistička privreda obuhvata sve privredne subjekte koji su uključeni u pružanje turističkih usluga, uključujući smeštajne objekte, prevoznike, ugostiteljske objekte, turističke agencije i druge subjekte.

Sa jedne strane, u turizmu se nalaze turisti kao korisnici turističkih proizvoda i usluga, dok se na drugoj strani nalazi turistička privreda koja je odgovorna i zadužena za zadovoljavanje potreba turista. To znači da je turistička privreda direktno povezana sa turistima i da je njen zadatak da obezbedi turistima usluge koje će ih privući i zadovoljiti. Upravo zbog ove specifične dinamike odnosa između turista i turističke privrede,

turizam se smatra jedinstvenom privrednom delatnošću sa posebnim karakteristikama koje su različite od drugih privrednih delatnosti. (Čerović, et al. 2021: 9).

Ova četiri obeležja turizma su izdvojena (Unković, Zečević, 2019: 30):

1. Elastičnost tražnje i neelastičnost ponude: turističko tržište karakteriše elastična tražnja, što znači da promene u ceni, dohotku i drugim faktorima utiču na veličinu potražnje. Sa druge strane, ponuda u turizmu je neelastična, što znači da ne može brzo da se prilagodi na promene u tražnji.
2. Sezonski karakter obavljanja poslovne aktivnosti: turistička aktivnost je sezonska, što znači da se većina putovanja i poseta destinacijama odvija u određeno doba godine, obično tokom letnjih meseci ili tokom praznika.
3. Heterogenost strukture turizma: turizam obuhvata različite oblike putovanja, poput turizma za odmor, poslovnog turizma, kulturnog turizma, sportskog turizma itd. Svaki od ovih oblika ima specifične karakteristike i potrebe koje moraju biti zadovoljene.
4. Specifičan karakter rada u turizmu kao delatnosti: turizam kao delatnost ima specifičan karakter rada, koji uključuje rad u uslovima visoke sezonske opterećenosti, rad sa ljudima različitih kultura i jezika, potrebu za fleksibilnošću i prilagođavanjem promenljivim uslovima i potrebama turista.

Udruženje za ekološki turizam u Evropi (*The Association for Ecological Tourism in Europe*) publikovalo je 1997. godine prepo-

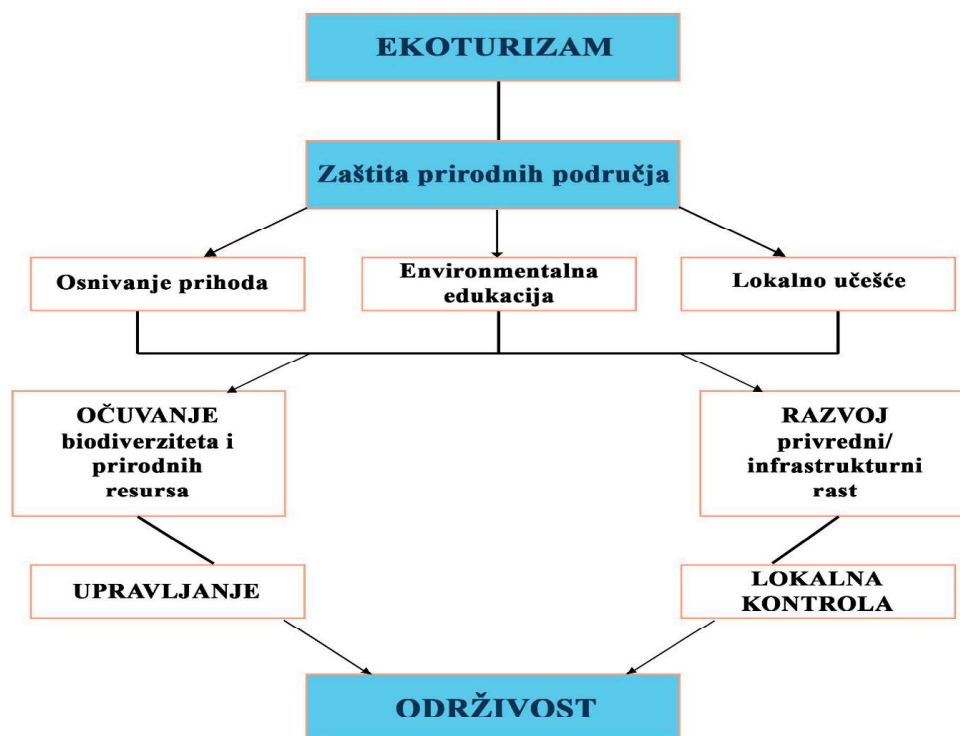
ruke za organizatore putovanja orijentisane ka životnoj sredini. Smernice za ekoturizam su izuzetno važne kako bi se osiguralo da se ovaj oblik turizma pravilno razvija i da se postižu pozitivni efekti na lokalnu zajednicu i životnu sredinu. Te smernice su korisne i za organizatore putovanja i za turiste, kako bi bili upoznati sa praksama održivog turizma i kako bi mogli da donose informisane odluke o tome gde da putuju i kako da doprinesu zaštiti životne sredine (Beljanski, 2018).

Koncept ekoturizma definisan je kroz njegove doprinose u održivom razvoju, a to uključuje: zaštitu prirodnog okruženja, edukaciju turista o održivom ponašanju i pružanje koristi lokalnoj zajednici (Wood, 2002).

Svaka od ovih funkcija (Šema 1) je važna za sveobuhvatni uspeh ekoturizma, a sve zajedno doprinose razrešenju napetosti koja postoji između eksploatacije prirodnih resursa i potrebe za njihovom zaštitom. Stvarni ekoturizam može biti održiv samo ako se prirodni resursi koriste na način koji će omogućiti budućim generacijama da ih koriste i uživaju u njima. (Ross, Wall, 1999: 124).

Todorov (2022) ističe da je važno da se u razmišljanju o zaštiti životne sredine ne zaboravi da je ona istovremeno i radna sredina čoveka. Stoga, kako bi se sačuvala životna sredina, potrebno je delovati na način koji će omogućiti i očuvanje radne sredine i blagostanje lokalnog stanovništva. To je posebno važno kada je u pitanju ekoturizam, koji bi trebalo da bude održiv i da doprinese ne samo zaštiti prirode, već i stvaranju koristi za lokalnu zajednicu. U tom smislu, važno je da se prilikom očuvanja prirodnih resursa uzima u obzir i potrebe ljudi koji u tom okruženju rade i žive.

Šema 1. Komponente i efekti ekoturizma

Izvor: Ross, Wall, 1999.

Ekoturizam predstavlja novi turistički model koji se fokusira na očuvanje životne sredine i stvaranje svesti o zavisnosti turizma od nje. Održivi turizam, koji uključuje kretanje u prirodi uopšte, a ne samo u očuvanoj prirodi, postaje sve važniji, pa je neophodno razvijati strategije održivog razvoja turizma (Radosavac, Todorov, 2021).

Razvoj turizma i njegove različite komponente, kao što su saobraćaj i industrija, zahtevaju interdisciplinarni pristup i pažljivo planiranje, posebno kada se radi o očuvanju životne sredine i optimalnom razvoju turizma. Stoga je važno da se turistički razvoj u različitim regijama i destinacijama sprovodi na održiv način, uzimajući u obzir ograničenja i mogućnosti životne sredine (Čerović, 2020: 171).

Jedan od ključnih faktora uspeha ekoturizma je integracija lokalnog stanovništva

i zajednica u održivi razvoj ove privredne grane. Stoga je neophodno da se ekoturizam poveže sa društvenim i ekonomskim životom lokalnih zajednica, uključujući direktnu raspodelu prihoda, zaposlenje i pre svega, kontrolu nad razvojem ekoturizma (Stojanović, 2011: 288–289).

Motivacija u ekoturizmu

U današnjem dobu razvijenog turizma, postoje mnogi faktori koji utiču na odluku ljudi da privremeno promene okolinu. Turistički motivi su unutrašnji podsticaji koji podstiču ljude da se uključe u turističke aktivnosti kako bi zadovoljili svoje turističke potrebe. Motiv predstavlja podsticaj čoveka na aktivnost radi zadovoljenja potrebe koja je narušila biološku ili socijalnu ravnotežu. Turistička motivacija se može definisati kao

ponašanje čoveka koji je podstaknut unutrašnjim pobudama da se uključi u turističku aktivnost, sa ciljem da zadovolji neku turističku potrebu (Pirjevac, 2008: 27–28).

Motivacija u turizmu se odnosi na psihološki proces koji podstiče ljude da putuju i zadovolje određene potrebe. To se može opisati kao unutrašnji podsticaj za uključanjem u turističke aktivnosti radi postizanja određenog cilja, a motivi se odnose na doživljenu potrebu koja podstiče ljude na aktivnost u određenom turističkom objektu. U tom smislu, motivacija u turizmu predstavlja ključni faktor koji utiče na odluku ljudi da se upuste u turističke avanture i aktivnosti. (Vukonić, Čavlek, 2001).

Cilj istraživanja motivacije je pronalaženje subjektivnih i psiholoških činilaca koji utiču na različite oblike potrošačkog ponašanja. U početku, istraživanje motivacije se odnosilo na sve postupke istraživanja kojima se želeo doći do podataka o prirodi i značenju subjektivnih procesa u potrošačkom ponašanju. Međutim, razvoj primene psihologije u marketingu i složeniji zahtevi i načini uticaja na potrošače zahtevali su sveobuhvatniji pristup ulozi psiholoških i socioloških faktora u potrošnji. U tom smislu, moderna psihologija potrošača ne obuhvata samo istraživanje motiva i potreba pojedinca, već i drugih važnih faktora, kao što su perceptivni procesi, stavovi, učenje, pamćenje i drugi (Senečić, 1997: 176).

Turistička putovanja motivisana su različitim ljudskim željama i potrebama, uključujući želju za obrazovanjem, estetskim uživanjem, upoznavanjem novih mesta, ljudi, kultura i običaja, druženjem, promenom, slobodom i opuštanjem, avanturom i igrom, kao i potragom za sopstvenom ličnošću. Ove potrebe su često međusobno povezane i zajedno predstavljaju motive turističkih

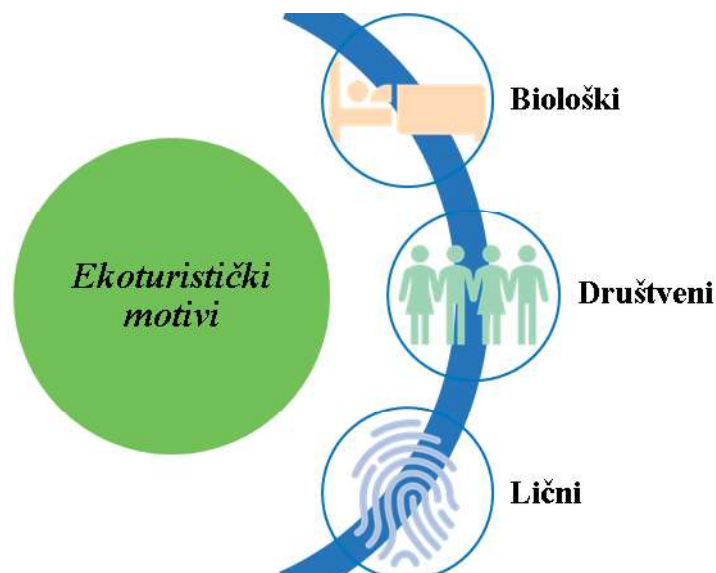
putovanja. Iako se moderni turisti najčešće odlučuju za putovanja iz zadovoljstva, mogu se putovati iz drugih razloga, kao što su poslovni ili stručni. Motivi turističkih putovanja mogu biti kategorizovani u dve dimenzije (Wall, Mathison, 2006: 46):

- *push* faktori, koji se odnose na želju pojedinca da napusti svoj dom i izbegne svakodnevnicu, radno okruženje, zagađenje, saobraćajnu gužvu i slično i
- *pull* faktori, koji utiču na odluku o tome gde i kako putovati i kako se ponašati na odabranoj destinaciji.

Motivi za turistička putovanja ne moraju biti samo lični, već se mogu deliti sa drugim članovima porodice ili turističkom grupom, a njihova važnost može varirati u zavisnosti od starosne dobi, socijalnog i kulturnog porekla, kao i drugih faktora. Ova zajednička putovanja mogu biti odlična prilika za zajedničko povezivanje, stvaranje uspomena i razmenu iskustava. Uz to, cilj turističkog putovanja takođe može biti i edukativan, posebno kada se putuje u svrhu upoznavanja drugih kultura i običaja, čime se razvija tolerancija i poštovanje prema drugima (Ibidem).

Ponašanje turista je kompleksan proces koji obuhvata mnogo različitih okolnosti koje mogu uticati na različita ponašanja i reakcije turista. Ovo ponašanje zavisi od mnoštva motiva koji utiču na turiste u manjoj ili većoj meri i način na koji zadovoljavaju svoje turističke potrebe. Psihološki motivi turista mogu biti klasifikovani u tri kategorije: biološke, društvene i lične motive (prema Šemi 2). Svakom pojedincu intenzitet motiva zavisi od njihove psihičke i fizičke ravnoteže. (Petz, 1974).

Šema. 2. Ekoturistički motivi

Izvor: Modifikovao Todorov P. prema Petz, 1974.

Biološki motivi u turizmu proizlaze iz primarnih ljudskih potreba, poput potrebe za hranom, snom, relaksacijom i fizičkom aktivnošću. Ovi motivi mogu biti zadovoljeni na ekoturističkoj destinaciji, ali i u mestu stalnog boravka. Društveni motivi su takođe važni u turizmu, jer čovek ima stalnu želju za kontaktima s drugim ljudima i unapređivanjem međuljudskih odnosa. Lični motivi su usmereni na samog turistu i uključuju želju za samodokazivanjem, upoznavanjem novih prostora i kultura, sticanjem novih saznanja i drugim sličnim motivima koji su važni za individualne potrebe i želje turista (Pirjevac, 2008).

Iako se EKO prefiks često pojavljuje u nazivu smeštajnih objekata, ekoturizam u Srbiji je još uvek u fazi istraživanja. Turističkim aranžmanima, najčešće kao fakultativnim posetama, obuhvaćene su ekoturističke destinacije među kojima su najčešće staništa životinja u specijalnim rezervatima prirode (SRP). Najposećenije destinacije ekoturizma u Srbiji su: Gornje Podunavlje (rezervat biosfere UNESKO), Ludoško jezero (SRP), Carska bara (SRP), Karađor-

đevo (SRP), Obedska bara (SRP), Zasavica (SRP), klisura Trešnjice (SRP), Uvac (SRP) i drugi. Dakle, ekoturističke destinacije nisu još uvek glavni, već usputni motiv turistima (Joksimović, 2022).

Ekoturistička destinacija i njena održivost

Prve definicije turističke destinacije obuhvataju određenu geografsku oblast ili zonu koja se naziva *Tourist Destination Zone* (TDZ) ili *Tourist Destination Area* (TDA), bez obzira na veličinu. (Jegdić, Marković, 2011).

Održivi turizam se pojavio kao dominantna paradigma za upravljanje posetiocima u zaštićenim područjima. Važna posledica ovakvog pristupa je to zaštićeno područje, menadžeri (parkovi prirode i pejzaža) fokusiraju se na važna pitanja za razvoj i zaštitu zaštićenih područja. Na primer, nakon 2010. godine, Evropska unija se fokusirala na pejzažni pristup (kao što je Evropska konvencija o pejzažu (ELC)). Ove strategije zahtevaju održivo očuvanje pejzaža i često identifikuju

turizam kao važan strateški činilac zaštite životne sredine (Roblek, et al. 2021).

Danas, održivi razvoj se definiše kao sposobnost poboljšanja kvalitete života za sadašnje generacije uz istovremeno očuvanje resursa za buduće generacije, a uključuje tri ključna faktora: životnu sredinu, ekonomiju i društvo. Industrijski razvijene zemlje smatraju „zdravlje i znanje“ ključnim faktorima kvaliteta života (Mihailović, et al. 2007: 98).

Glavne prednosti zaštićenih područja su da pružaju osnovu za rekreaciju, zdravlje i blagostanje, kvalitet života, obrazovanje o životnoj sredini, održivi turizam i transport, održivo korišćenje zemljišta, održivi razvoj ruralnih područja, regionalni i nacionalni identitet, regionalni marketing, zapošljavanje i integrisani regionalni razvoj (Popović, Mihailović, 2019).

Ekodestinacija ima nekoliko ključnih karakteristika prema Rabotiću (2013: 40):

- Sačuvane prirodne atrakcije u okviru zaštićenog područja;
- Niska gustina urbanizacije;
- Održivi turizam koji ne šteti prirodi;
- Razvoj malih lokalnih preduzeća koja su u vlasništvu lokalnih stanovnika;
- Rekreaciona mesta na otvorenom projektovana su tako da štite osetljive prirodne resurse;
- Poboľšani smeštajni kapaciteti koji pružaju iskrenu gostoljubivost od strane ljubaznog i motivisanog osoblja;
- Raznovrsni lokalni festivali i svečanosti koje iskazuju lokalni ponos prema prirodnom okruženju i kulturnom nasleđu;
- Čisti javni objekti koji se koriste i od strane turista i lokalnog stanovništva, kao što su javni tuševi ili toaleti;
- Međusobni prijateljski odnosi meštana i posetilaca na mestima okupljanja, kao što su lokalne prodavnice ili klupe pored mora.

Narušavanje prirode i njene sposobnosti da se reproducira je samo jedan primer koji pokazuje opasnosti, greške i ograničenja tehnocentrične i produktivističke filozofije razvoja. Zbog toga, novi pristup razvoju mora biti zasnovan na novoj percepciji nauke i tehnologije, koja se dominantno fokusira na ekološke, umesto dosadašnje tehnološko-ekonomske paradigme (Pokrajac, 2009).

U mnogim destinacijama turizam je sezonska aktivnost. To znači, da turizam vrši pritisak na životnu sredinu samo u toku glavne turističke sezone, dok je oporavak životne sredine moguć u ostalim periodima godine, tj. van sezone. Međutim, u nekim destinacijama uticaj sezone koncentracije turista je toliko ozbiljan, da postoje male šanse za oporavak. Na primer, postoje određene oblasti švajcarskih Alpa, koje se toliko intenzivno koriste tokom zimske sezone, da se ne mogu u potpunosti oporaviti tokom leta (Kostić, Milićević, 2018: 139).

Savremeni pristup planiranju, uključujući planiranje razvoja održivog turizma na destinaciji, stavlja naglasak na integrisanje kreiranja plana i njegovu realizaciju. Implementacija bi trebala uključiti pripremu i primenu smernica, propisa i politika, razvoj aktivnosti u skladu sa planom, nadgledanje razvoja, obuku ljudi za rad u turizmu i praćenje napretka u realizaciji plana. Takođe, treba sprovoditi aktivnosti u marketingu i promociji (Jegdić, et al. 2013).

Koncept turizma zasnovanog na održivom korišćenju elemenata turističke destinacije podrazumeva veliku ulogu i angažovanje svih aktera na posmatranom tržištu. Pored pravilno postavljenih i međusobno usaglašenih ciljeva razvoja turizma, proces upravljanja sastavnim elementima turističke destinacije u održivom turizmu mora da se posmatra kao jedan novi koncept menadžmenta turističkim razvojem (Bošković, 2020: 91).

Ekomenadžment je način upravljanja preduzećem koji se fokusira na očuvanje i unapređenje kvaliteta životne sredine, u skladu s konceptom održivog razvoja. Životna sredina se uzima u obzir u svim

poslovnim odlukama, a preduzeća su u obavezi da poštuju zakone i propise u oblasti ekološke zaštite, kao i da reaguju na zahteve kupaca i zajednice u kojoj posluju (Jegdić, 2011: 17).

Efikan sistem upravljanja zaštitom životne sredine podrazumeva stalnu kontrolu održivosti proizvoda i usluga, kao i njihove potrošnje. Korišćenjem standarda koji su zasnovani na principima održivog razvoja, mogu se meriti uticaji proizvoda i usluga na životnu sredinu. Primena ovih standarda je dobrovoljna i organizacije i preduzeća mogu ih koristiti da bi poboljšali svoje poslovanje i smanjili negativan uticaj na životnu sredinu (Maksin, et al. 2009: 264).

Veliki prirodni preporod turističkih ekodestinacija dogodio se upravo tokom svetske pandemije Covid-19, koja je trajala gotovo 3 godine, usled nemogućnosti i kretanja turista, uslovno rečeno, ekodestinacije su u tom periodu odmarale i vršile revitalizaciju flore i faune.

Poslednjih nekoliko decenija, turizam je doživeo ekspanziju i nekontrolisani razvoj, što je dovelo do mnogih neželjenih ekoloških, socijalnih i kulturnih posledica. Stoga se nameće potreba da se ova delatnost podvede pod koncept održivog razvoja. Održivost razvoja turizma, kao i drugih delatnosti, pre svega, zavisi od sposobnosti životne sredine da obezbedi stabilnu i dugoročnu razvojnu osnovu (Jovičić, 2020: 62).

Održivi razvoj podrazumeva razvoj koji može zadovoljiti potrebe sadašnje generacije, a istovremeno ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe. Ovaj koncept naglašava važnost povezanosti između društvenih, ekonomskih i ekoloških ciljeva u procesu razvoja, te da oni treba da budu međusobno zavisni i dopunjujući (Radanov, 2020: 25).

Osnovna pretpostavka za razvoj ekoturizma u jednoj državi je sistem zaštićenih prirodnih teritorija. Svetska unija za zaštitu prirode (IUCN) je razvrstala nacionalna prirodna dobra u šest kategorija zaštite (Joksimović, 2022: 82–86):

1. Objekti svetske baštine pod zaštitom UNESCO;
2. Nacionalni parkovi (I kategorija - najveći stepen zaštite);
3. Prirodni parkovi;
4. Rezervati;
5. Zaštićeni lokaliteti, i
6. Prirodne znamenitosti ili spomenici prirode (pojedinačni objekti kao što su neobične stene, drveće, pećine i slično).

Ekoturizam uglavnom podrazumeva putovanje u destinaciju gde su flora, fauna i kulturno nasleđe primarne atrakcije. Jedan od ciljeva ekoturizma je da podstakne veće uvažavanje prirodnih staništa. Iz tog razloga se ekoturizam od 80. godina 20. veka smatra poduhvatom u cilju zaštite životne sredine. Ekoturizam podrazumeva mali uticaj na sredinu. Međutim, i aktivnosti kao pešačenje, slikanje i gledanje mogu biti ekološki destruktivne, naročito po faunu (Ibidem).

Jačanje ekološke svesti i važnosti kvaliteta prostora doprineo je da u svetu zaživi sistem zaštite specifičnih i očuvanih celina geografske sredine. Zaštićeno područje je jasno definisan geografski prostor, koji je primenom pravnih i drugih efikasnih mera, izdvojen i prepušten na upravljanje, kako bi se postiglo dugoročno očuvanje sredine i skladno jedinstvo ekosistema i kulturnih vrednosti (Šušić, 2017).

Tabela 1. Nacionalni parkovi Srbije

NACIONALNI PARKOVI SRBIJE					
REDNI BROJ	NAZIV ZAŠTIĆENOG PODRUČJA (ZP)	GODINA PROGLAŠENJA	VRSTA ZP	OPŠTINA / GRAD	POVRŠINA (ha)
1	Nacionalni park Đerdap	1974	NP	Majdanpek, Kladovo, Golubac	63.786
2	Nacionalni park Šar planina	1986	NP	Širpce, Prizren, Suva Reka, Kačanik (KIM)	22.805
3	Nacionalni park Fruška gora	1960	NP	Bačka Palanka, Beočin, Inđija, Irig, Sremska Mitrovica, Novi Sad, Šid, Sremski Karlovci	26.672
4	Nacionalni park Tara	1981	NP	Bajina Bašta	24.991
5	Nacionalni park Kopaonik	1981	NP	Raška, Brus	11.969
6	Nacionalni park Stara planina	2022/2023*	NP	Zaječar, Knjaževac, Pirot, Dimitrovgrad	114.332
7	Nacionalni park Kučaj - Beljanica	2022/2023*	NP	Žagubica, Despotovac, Boljevac, grad Bor	45.372

Izvor: Modifikovao Todorov P. na osnovu prikupljenih podataka

Kako ističe Todorov, prema centralnom registru zaštićenih područja u Srbiji je upisano 5 nacionalnih parkova, posle 41 godine, Srbija će dobiti dva nova, koji će imati najveći stepen zaštite (I kategorija zaštite), Stara planina (Tabela 1) je do sada bila zaštićena kao park prirode, dok je područje Kučaj-Beljanice sada prvi put stavljeno pod zaštitu države zbog očuvanih hrastovih i bukovih šuma, kao i drugih prirodnih atrakcija poput pećina, klisura i kanjona. Takođe, prema podacima centralnog registra, u Srbiji postoji 18 parkova prirode, 66 rezervata prirode, 23 predela izuzetnih odlika, 238 spomenika prirode botaničkog karaktera, 73 spomenika prirode geološkog i hidrološkog karaktera i 6 zaštićenih staništa. U postupku proglašenja u svim kategorijama zaštićenih područja nalazi se preko 56 ovakvih područja, što nam ukazuje na značaj i bogatstvo prirodnih područja koje naša zemlja ima.

Zaključak

U Republici Srbiji, turizam je postao jedan od osnovnih nosilaca ukupnog privrednog razvoja, stekavši prioritarno mesto u poslednjih nekoliko godina, a naročito u 2019. godini. Na osnovu analize faktora koji utiču na održivi razvoj turizma i ekoturističkih destinacija, zaključuje se da je ekoturizam sve više popularan specifičan oblik turizma

koji promoviše održivost i zaštitu životne sredine. Motivacija turista za putovanje na ekoturističke destinacije se sve više usmerava ka očuvanju prirodnog i kulturnog nasleđa, kao i ka podržavanju lokalne zajednice i njenog razvoja.

Održivi razvoj turizma je ključan za dugoročnu zaštitu prirodnih resursa i unapređenje ekonomskog i društvenog razvoja, a ekoturizam ima značajan doprinos u postizanju ovog cilja. Stoga, implementacija ekoturističkih principa u turističku industriju može dovesti do ravnoteže između ekonomskog razvoja i očuvanja prirodnog okruženja, a time i dugoročne održivosti turističke privrede.

Motivacija turista za učešće u ekoturizmu se najčešće zasniva na ličnom interesu za prirodne i kulturne vrednosti određenog područja, ali takođe može biti podstaknuta i ekološkom svesti i željom za podrškom održivom razvoju turizma. Zaključak koji se može izvesti jeste da su održivi razvoj turizma i ekoturizam značajne oblasti u savremenom turizmu. Potrebno je posvetiti im pažnju kako bi se sačuvala životna sredina i nacionalna prirodna dobra koja su deo kulturne baštine, te ostvarili ekonomski benefiti za lokalnu zajednicu. Rezultati kabinetskog istraživanja ukazuju na to da primena ekoturizma na ekoturističkim destinacijama može

imati pozitivan uticaj na održivi razvoj turizma i zaštitu životne sredine.

Literatura

- Amidžić, L. (2020). *Očuvanje biodiverziteta*. Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Bakić, O. i Hrabovski-Tomić, E. (2010). *Turizam, pojmovi, efekti, funkcionisanje*. Univerzitet Educons, Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica.
- Beljanski, N. (2018). Ekološka odgovornost turizma. Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, *TIMS Acta* 12, str. 37-45
- Bošković, N. (2020). *Održivi razvoj turističkih destinacija*. Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet.
- Čerović, S. (2020). *Strategijski menadžment u turizmu*. Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Čerović, S., Brdar, I. i Knežević, M. (2021). *Turizam, teorija i principi*. Univerzitet Singidunum.
- Jegdić, V. (2011). *Turizam i održivi razvoj*. Univerzitet Educons, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, str. 87-92.
- Jegdić, V. i Marković, D. (2011). *Menadžment turističke destinacije*. Univerzitet Educons, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad.
- Jegdić, V., Škrbić, I. i Milošević, S. (2013). Specifičnosti planiranja održivog turizma. Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, *TIMS Acta* 7, 153-162.
- Joksimović, M. (2022). *Geografske osnove specifičnih oblika turizma*. Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd.
- Jovičić, D. (2020). *Turizam i zaštita životne sredine*. Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd.
- Kostić, M. i Milićević, S. (2018). *Ekomenadžment turističke destinacije*. Univerzitet u Kragujevcu, fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji.
- Maksin, M., Pucar, M., Korać, M. i Milijić, S. (2009). *Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu*. Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Mihailović, B., Paraušić, V. i Simonović, Z. (2007). *Analiza faktora poslovnog ambijenta Srbije u završnoj fazi ekonomske tranzicije*. Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
- Petz, B. (1974). *Psihologija u ekonomskoj propagandi*. Društvo ekonomskih propagandista Hrvatske, Zagreb.
- Pirjevac, B. (2008). *Turizam, jučer i danas*. Veleučilište u Karlovcu, Karlovac.
- Pokrajac, S. (2009). Održivi razvoj i ekološka ekonomija kao poslovne paradigme. *Škola biznisa*, 20, str. 21-30.
- Popović, V. & Mihailović, B. (2019). Business Models for Urban Farming in and around Urban Protected Areas – Eko Park Belgrade Case Study, *Handbook of Research on Agricultural Policy, Rural Development, and Entrepreneurship in Contemporary Economies*, IGI Global, Editors: Andrei Jean Vasile (Petroleum-Gas University of Ploiesti, Romania), Jonel Subic (Institute of Agricultural Economics, Serbia), Aleksander Grubor (University of Novi Sad, Serbia) and Donatella Privitera (University of Catania, Italy November, 2019, ISBN13: 9781522598374, EISBN13: 9781522598398, DOI: 10.4018/978-1-5225-9837-4.ch005, pp. 89-107.
- Rabotić, B. (2013). *Selektivni oblici turizma*. Visoka turistička škola, Beograd.
- Radanov, P. (2020). *Strategija održivog razvoja*. Beograd. Univerzitet Privredna akademija, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije.
- Radosavac, A. i Todorov, P. (2021). Održivi turizam u funkciji zaštite životne sredine. *VI međunarodna naučno-stručna studentska konferencija SKEI 2021 - savremeni krizni menadžment*, Beograd, str. 145-154.
- Roblek, V., Drpić, D., Meško, M. & Milojica, V. (2021). Evolution of Sustainable Tourism Concepts. Faculty of Organization Studies in Novo Mesto, Faculty of Organizational Sciences in Maribor, Faculty

- of Organisation Studies in Novo Mesto, Faculty of Organizational Sciences in Maribor, *Sustainability*, 13 (22), pp. 1-21. doi:10.3390/su132212829
- Ross, S. & Wall, G. (1999). Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, 20.
- Senečić, J. (1997). *Istraživanje turističkih tržišta*. Sveučilište i Zagrebu, Ekonomski fakultet, Mikrorad, Zagreb.
- Stanković, S. (2008). *Turistička geografija*. Zavod za udžbenike Beograd.
- Stojanović, V. (2011). *Turizam i održivi razvoj*. Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, str. 181.
- Šušić, V. (2017). *Turistička geografija*. Ekonomski fakultet, Niš.
- Todorov, P., Brzaković, P. & Borković, M. (2022). The economic significance of the concept of sustainable development in rural areas, *6th International Professional Conference „Trends and Challenges in Food Technology, Nutrition, Hospitality, Tourism, Education and Training”*, Biotechnical Educational Centre Ljubljana, Ljubljana, Slovenia, pp. 352-358.
- Tomić, P., Romelić, J. i Besermenji S. (2003). *Uvod u turizam*. Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad.
- Unković, S. i Zečević, B. (2019). *Ekonomika turizma*. Ekonomski fakultet u Beogradu.
- Vukonić, B. i Čavlek, N. (2001). *Rječnik turizma*. Masmedia, Zagreb.
- Wall, G., & Mathison, A. (2006). Tourism: change, impacts and opportunities, Pearson Education Limited, Harlow.
- Weaver, D. B., & Lawton, L. J. (2007). Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*.
- Wood, E. M. (2002). *Ekoturizam: principi, postupci i politike za održivost*. Beograd, Centar za odgovorni i održivi razvoj turizma (CenORT).
- <https://www.srbija.gov.rs/vest/603340/srbija-posle-40-godina-dobija-dva-nova-nacionalna-parka.php> pregledano: 06.11.2022.
- <https://balkangreenenergynews.com/rs/stara-planina-i-kucaj-beljanica-novi-nacionalni-parkovi-u-srbiji/> pregledano: 06.11.2022.
- <https://www.zzps.rs/wp/spomenici-prirode/?script=lat> pregledano: 06.11.2022.